

**ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ КАФЕДРИ ФОЛЬКЛОРУ
Й ЕТНОГРАФІЇ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ**

Роман ТАРНАВСЬКИЙ

Кафедра етнології,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1/322, м. Львів, Україна, 79602,
тел.: (+38032) 293 45 40, e-mail: avtor.RT@gmail.com*

Йдеться про формування колективу кафедри фольклору й етнографії, яка існувала у Львівському університеті впродовж 1939–1941 та 1944–1947 років. Розглянуто науково-навчальну діяльність професорсько-викладацького складу та науково-допоміжних працівників. Простежено безпосередні витоки кафедри фольклору й етнографії зі структурних підрозділів етнологічного спрямування, що діяли у Львівському університеті до його радянзації.

Ключові слова: кафедра, фольклористика, фольклор, етнологія, етнографія, Львівський державний університет імені Івана Франка, професор.

Розвиток етнології та фольклористики у Львівському університеті після встановлення в Західній Україні радянської влади ще й досі комплексно і докладно не висвітлено у науковій літературі. Важливий внесок у дослідження цієї проблематики зробили Василь Івашків і Руслан Марків, завідувач і науковий співробітник кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка. У їхній статті “Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті” оглянуто історію кафедри фольклору й етнографії цього вищого навчального закладу [19].

Метою цієї публікації є “біографічний вимір” кафедри фольклору й етнографії, тобто характеристика її колективу, з наголосом на поста-тях, на жаль, і досі маловідомих серед більшості народознавців.

До 1939 року – часу радянзації Львівського університету, на його гуманітарному факультеті існували засновані ще в 1924 році кафедра етнології зі спеціальним оглядом етнографії польських земель (або просто – кафедра етнології) та Етнологічний інститут при ній. Обидва підрозділи очолював професор Адам Фішер [28, с. 483–484; 29, с. 485]. Восени 1939 року гуманітарний факультет було розділено на філологічний та історичний факультети. Саме на філологічному факультеті

на основі колишніх структурних підрозділів етнологічного спрямування у жовтні 1939 року відкрито кафедру фольклору й етнографії. З 27 листопада 1939 року її професором став Філарет Колесса (наказом ректора від 11 січня 1940 року його призначили завідувачем кафедри) [6, арк. 1, 4, 9, 13, 20, 23; 13, арк. 4 зв., 30].

Філарет Колесса народився 17 липня 1871 року у селі Татарське (нині село Піщани Стрийського району Львівської області) у родині священника Михайла Колесси. Після закінчення Стрийської гімназії, з 8 жовтня 1892 року по 18 липня 1896 року він навчався на філософському факультеті Львівського університету, здобувши фах гімназійного учителя української та класичної філології. Упродовж 1898–1929 років, з невеликими перервами, життя Ф. Колесси було пов'язане саме з гімназійною освітою: спершу він викладав як суплент (заступник учителя) в Академічній українській гімназії у Львові, згодом – як суплент та дійсний учитель у гімназіях Стрия та Самбора, а з 1907 року повернувся до викладання (уже в званні гімназійного професора) до львівської Академічної гімназії [13, арк. 2–2 зв., 4; 14, арк. 1–1 зв.].

Водночас Ф. Колесса постійно вдосконалював свої знання з народознавства. У 1906–1907 роках він стажувався на філософському факультеті Віденського університету, де відвідував слов'янський семінар відомого хорватського мовознавця, професора Ватрослава Ягича та музикологічний семінар чеського музичного критика, професора Гвідо Адлера. У 1907 році Ф. Колесса проходив стажування з музичної етнографії в університетах Стокгольма та Берліна. Зокрема в Інституті психології Берлінського університету вчений ознайомився з працями німецького психолога, теоретика музики Карла Штумпфа та німецького етномузикознавця Еріха Моріца фон Горнбостеля, у яких було описано новітні методи музичної етнографії. Перебування у Стокгольмі він використав також для опрацювання матеріалів з історії козацтва з фондів Шведського державного архіву. Під час Першої світової війни Ф. Колесса перебував у Відні, вивчаючи у Віденському фонографічному архіві при Австрійській академії наук праці про методіку записування народних пісень. Як наслідок цих наукових пошуків 21 березня 1918 року на підставі захисту роботи на тему “Про віршову і музичну форму українських народніх дум” йому присвоєно ступінь доктора філософії зі слов'янської філології [13, арк. 2, 4; 14, арк. 1].

Працюючи в Академічній гімназії, з 1 жовтня 1921 року Ф. Колесса водночас був професором і завідувачем кафедри української усної словесності¹ на філософському факультеті Українського університету

¹ Колишній ректор Українського університету у Львові Євген Давидяк писав, що “Д[окто]р Філарет Колесса [...] займав кафедру укр[аїнської] усної

у Львові, де читав лекції з українського фольклору. А впродовж 1929–1939 років учений, проживаючи у Львові, займався винятково науковими дослідженнями. Наголосимо, що Ф. Колесса був учасником-доповідачем багатьох міжнародних конгресів, присвячених проблемам музичної етнографії, фольклористики, етнології, народного мистецтва; дійсним членом філологічної секції Наукового товариства імені Шевченка у Львові (з 1909) та Всеукраїнської академії наук (з 1929; згодом відмовився від цього звання на знак протесту проти репресивної політики радянської влади в УРСР; з 3 грудня 1939 року – дійсний член Академії наук УРСР), членом Слов'янського інституту в Празі (з 1936) [13, арк. 2 зв., 4–4 зв., 9–13, 29; 14, арк. 1 зв.].

Отже, на 1939 рік Ф. Колесса був одним з провідних українських фольклористів та етнографів, добре знаним у світі. До того ж, будучи свого часу професором Українського університету у Львові, він мав практику викладання фольклору для української студентської молоді. Кандидатура такого авторитетного представника західноукраїнської інтелігенції на посаду завідувача новоствореної у Львівському університеті кафедри фольклору й етнографії на той час якнайкраще влаштувала керівництво СРСР¹. Адже воно намагалося показати свою лояльність до українців Західної України задля отримання їхньої підтримки у проведенні політики радянізації приєднаних територій.

Відразу після створення кафедри фольклору й етнографії її викладачем став й А. Фішер. Він був прийнятий на посаду професора, фактично, автоматично перейшовши до цього новоствореного структурного підрозділу під час трансформації у нього Етнологічного інституту та кафедри етнології, які очолював.

Адам Роберт Фішер (фото 37) народився 7 червня 1889 року у Перемишлі в родині Альфреда Фішера та Анни з дому Жураковських. У 1899 році Адам закінчив польськомовну Львівську народну школу

словесности на філософському факультеті У[країнського] У[ніверситету] й викладав у 1919–1925 р.р. укр[аїнську] усну словесність” [13, арк. 9]. Тут, вочевидь, йдеться про викладання Ф. Колесси ще на українських університетських курсах, організованих 1919 року, які в 1921 році були перетворені в Український університет у Львові. Вважаємо, що саме з кафедри української усної словесності філософського факультету Українського університету у Львові потрібно розпочинати історію кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка.

¹ У службовій характеристиці на Ф. Колессу, яку написав ректор Львівського державного університету імені Івана Франка Михайло Марченко у 1940 році, зазначалося: “Проф[есор] Колесса являється найвидатнішим вченим в галузі української народної творчості” [5, арк. 11–12].

імені святої Ельжбети, після чого навчався у польській Третій гімназії імені Стефана Баторія у Львові. Закінчивши вісім класів цього навчального закладу, він склав необхідні іспити й 27 травня 1907 року отримав атестат зрілості з відзнакою, що дало йому право записатися до числа звичайних університетських слухачів. Для університетських студій майбутній учений обрав філософський факультет Імператорсько-королівського університету імені імператора Франца I у Львові (офіційна назва тодішнього Львівського університету), на якому навчався з 1 жовтня 1907 року по 30 червня 1912 року. Саме у Львівському університеті А. Фішер зацікавився етнологією. Однак через те, що професор тодішньої кафедри етнології Станіслав Цішевський через поганий стан здоров'я та конфлікт з керівництвом університету не проводив систематичних занять, він змушений був займатися дотичними до етнології темами на семінарі філолога-романіста Едварда Порембовича. Тут, досліджуючи давню романську, германську та польську літератури, А. Фішер написав низку праць, за його словами, “з ділянки порівняльного фольклору”. А в 1912 році на підставі роботи “Хуан Руїс, протоієрей Іти” (“Juan Ruiz et Arcipreste de Hita”), присвяченій життю та творчості відомого іспанського поета та священика XIV століття, він отримав у Львівському університеті ступінь доктора філософії з романської філології та історії мистецтва [16, арк. 4, 5, 16 зв.–17, 24, 26–26 зв.].

Важливою подією у житті А. Фішера як етнолога-початківця стало те, що 1910 року він отримав посаду секретаря Народознавчого товариства у Львові та редактора його часопису “Lud” [32].

У 1921 році А. Фішер габілітувався в Університеті Яна Казимира у Львові (офіційна назва Львівського університету в міжвоєнний період) на підставі монографії “Поховальні звичаї польського народу. Етнологічна монографія” [31]. Зважаючи на це, з осені 1921 року ученого затвердили доцентом кафедри антропології та етнології Львівського університету (нею завідував антрополог Ян Чекановський). Через три роки, 14 травня 1924 року А. Фішер отримав звання екстраординарного професора (остаточно затверджений у ньому 1 червня 1924 року). Саме цю дату можна вважати початком роботи кафедри етнології зі спеціальним оглядом етнографії польських земель (або просто кафедри етнології), яка проіснувала у Львівському університеті до його радянської реорганізації восени 1939 року. Упродовж 1930–1939 років А. Фішер був ординарним професором кафедри етнології гуманітарного факультету Університету Яна Казимира у Львові [1, арк. 7–8; 15, арк. 6, 15–15 зв., 32, 124, 132–134, 149 зв.].

Працюючи на кафедрі фольклору й етнографії А. Фішер збирав матеріали до теми “Рослини в народних віруваннях”, над якою працював ще в міжвоєнний період. У 1940 році він закінчив розвідку “Моногра-

фія Йосифа Рорера, бувшого професора Львівського Державного університету, одного з перших німецьких і українських фольклористів”, подав до “Записок філологічного і історичного факультетів Львівського Державного університету ім. Ів. Франка” статтю “Заслуга наукова Оскара Кольберга”, працював над дослідженнями “Бібліографія польського фольклору та етнографії за рік 1937–38” та “Фольклор і етнографія поляків в СРСР”. Щодо навчального процесу, то А. Фішер викладав етнографію та фольклор народів Європи, переважно поляків, французів і німців. Окрім посади професора, за сумісництвом він був завідувачем Етнографічного музею при кафедрі фольклору й етнографії [2, арк. 5 зв., 16; 3, арк. 11; 19, с. 21].

Після створення кафедри фольклору й етнографії постало питання її укомплектування викладачами та науково-допоміжними працівниками, вирішення якого тривало декілька місяців. Справа в тому, що працівники ліквідованих Етнологічного інституту та кафедри етнології перебували у війську, емігрували або знайшли роботу в інших підрозділах. Зокрема колишній асистент-волонтер Етнологічного інституту Львівського університету Ян Кухта обіймав посаду директора Державної центральної педагогічної бібліотеки Інституту вдосконалення учителів у Львові [23, с. 699], а асистента-волонтера Кароля Коранія призначили доцентом, згодом – професором і завідувачем новоствореної на юридичному факультеті Львівського університету кафедри історії держави та права народів СРСР [4, арк. 39; 34, с. 164].

До того ж, зважаючи на українізацію Львівського університету, яка відбувалася у 1939–1940 роках (за ректорства М. Марченка), керівництво навчального закладу прагнуло збільшити кількість українців (принаймні – зменшити кількість поляків) серед його викладацьких і науково-допоміжних кадрів. Найімовірніше, через те, що кафедра фольклору й етнографії мала спеціалізуватися не лише з етнографічної (етнологічної) проблематики, а й з фольклору (фольклористики) – філологічної дисципліни, її працівники повинні були мати етнологічно-філологічну підготовку й наукові зацікавлення на межі етнології та фольклористики.

Припускаємо, що саме з цих причин у січні 1940 року особовий склад кафедри фольклору й етнографії поповнився колишніми учнями А. Фішера – випускниками кафедри етнології Університету Яна Казимира у Львові Яриною Нестюк і Генриком Перльсом.

Ярина (Ірина, Ірена) Нестюк (Нестюк-Іванчук) народилася 25 липня 1911 року у селі Меденичі (нині смт Дрогобицького району Львівської області). Закінчивши народну школу в Чорткові (1921), середню школу (1929) та однорічні торговельні курси (1931) у Львові, з 1931 року навчалася на гуманітарному факультеті Львівського університету,

спеціалізуючись з етнографії та етнології. 26 червня 1935 року на підставі роботи “Культ дерева у слов’ян” (“Kult drzewa w Słowian”) вона отримала ступінь магістра філософії з цих дисциплін. Згодом Я. Нестюк записалася студенткою кафедри слов’янської філології і 6 червня 1936 року, склавши попередньо всі необхідні іспити, захистила магістерську роботу на тему “Польсько-українська календарна література XVI–XVIII ст.” (“Literatura kalendarzowa polsko-ukraińska od XVI–XVIII wieku”), отримавши ступінь магістра філософії зі слов’янської філології. У 1936–1939 роках дослідниця працювала над докторською роботою “Етнографічна монографія Замостського повіту” (“Monografia etnograficzna pow. Zamojskiego”), яку захистила 23 червня 1939 року, здобувши ступінь доктора філософії з етнології [9, арк. 1–7 зв.].

Після початку Другої світової війни, впродовж жовтня–грудня 1939 року Я. Нестюк викладала українську мову в жіночій єврейській гімназії Львова. На посаду асистента кафедри фольклору й етнографії призначена 11 січня 1940 року [9, арк. 1 зв.–3]. Згодом, за сумісництвом, обійняла посаду наукового співробітника Етнографічного музею при кафедрі [3, арк. 11].

Вже працюючи на кафедрі фольклору й етнографії, Я. Нестюк у 1940 році закінчила написання роботи “Бібліографія по фольклору й етнографії західних областей УРСР від 1916 по 1936 рік”¹, збирала матеріали та працювала над розвідками “Трудові пісні українського народу” та “Сільський ветеринар” [2, арк. 2, 10].

Генрик (Генах) Перльс народився 13 червня 1904 року у Сокалі (нині районний центр Львівської області) в незаможній багатодітній родині робітника парового млина Йонаса Перльса. Закінчивши чотири класи народної школи, він у 1914 році вступив до гімназії, яку через Першу світову війну та скрутне матеріальне становище родини закінчив лише 1926 року. Упродовж 1926–1930 років Г. Перльс навчався на гуманітарному факультеті Університету Яна Казимира у Львові, спеціалізуючись з польської філології й водночас працюючи бібліотекарем його Етнологічного інституту під керівництвом А. Фішера. 18 червня 1930 року він здобув ступінь магістра філософії з польської філології за роботу “Культура давньої Польщі у повістях Адама Креховецького” (“Kultura dawnej Polski w powieściach Adama Krechowickiego”), а згодом, склавши іспити з етнографії та етнології й захистивши 25 червня 1930 року роботу на тему “З досліджень фольклору в польській літературі XVIII ст.” (“Z badań nad ludowością w literaturze polskiej XVIII w.”),

¹ Ф. Колесса писав, що покажчик цієї бібліографії, яку підготувала Я. Нестюк у 1940–1941 роках, не був закінчений, оскільки мав “великі пробіли та недоліки” [22, с. 50].

отримав ступінь магістра філософії з етнографії та етнології. Через два роки (1932) Г. Перльс під керівництвом А. Фішера захистив роботу “Вуж у віруваннях польського народу” (“Wąż w wierzeniach ludu polskiego”) й здобув ступінь доктора філософії з етнології [10, арк. 2–8]. У 1937 році праця “Вуж у віруваннях польського народу” була опублікована як монографія, викликавши велике зацікавлення серед етнологів, адже стала першим у слов’янській етнології науковим дослідженням, у якому вужа розглянуто комплексно у системі народного світогляду слов’ян [33].

Упродовж 1930–1940 років Г. Перльс працював у сфері освіти: професор Львівської державної гімназії (1930–1932), гімназійний учитель на Віленщині¹ (1932–1938), директор приватної гімназії у місті Волковиську² (1938–1939). На час встановлення у Західній Україні радянської влади він повернувся до Львова, де з 15 листопада до 31 грудня 1939 року працював професором Львівського державного педагогічного інституту й за сумісництвом – директором його бібліотеки. Посаду лаборанта кафедри фольклору й етнографії Г. Перльс обійняв 20 січня 1940 року [10, арк. 1, 3 зв.]. Зазначимо, що в штатному розкладі складу Львівського державного університету імені Івана Франка на 1941/1942 навчальний рік, який мав розпочатися 1 вересня 1941 року, Г. Перльс уже не згадується (лаборантом кафедри фольклору й етнографії числиться лише А. Будзан) [4, арк. 19]. Найімовірніше, Г. Перльса планували скоротити, але до початку радянсько-німецької війни він ще залишався лаборантом кафедри.

Ставши працівником кафедри фольклору й етнографії, Г. Перльс досліджував тему “Звірята в народних віруваннях”, що перебувала в руслі його попередніх наукових зацікавлень [19, с. 21].

Я. Нестюк і Г. Перльс брали найактивнішу участь у польових дослідженнях кафедри фольклору й етнографії. Наприкінці липня 1940 року вони здійснили польову етнографічно-фольклористичну експедицію на Волинь [22, с. 50], під час якої було досліджено такі населені пункти, як Берестечко, Замліня, Замбівка, Збитин, Кустин, Кутрів, Любачівка, Мерва та Повча³. Опрацьовані польові матеріали планува-

¹ Нині околиці м. Вільнюса, Литва.

² Нині місто Гродненської області Білорусії.

³ Тобто в 1940 році працівники кафедри фольклору й етнографії обстежили терени центральної частини історико-етнографічної Волині, зокрема села Мерва, Кутрів і місто Берестечко (нині Горохівського району Волинської області), села Повча та Збитин (нині Дубенського району Рівненської області) і Кустин (нині Рівненського району Рівненської області). Щодо таких населених пунктів, як Замбівка та Любачівка, то за відсутності докладніших даних встановити їхню територіальну належність не вдалося. Рівно через 70 років після

лося опублікувати у наукових виданнях Львівського університету. На основі матеріалів експедиції Я. Нестюк написала статтю “Етнографічні досліді на Волині у 1940 р.” [2, арк. 2, 10; 19, с. 21].

З 15 червня по 15 липня 1941 року Я. Нестюк і Г. Перльс планували продовжити дослідження народної культури волинян, здійснивши польові етнографічні дослідження сіл Волинської та Львівської областей. На проведення експедиції була отримана згода керівництва університету, яке планувало виділити кошти для фінансування дослідження (на фототехніку, виготовлення графічних рисунків, транспорт, проживання та харчування членів експедиції, закупівлю музейних експонатів – загалом 5900 карбованців) [7, арк. 7, 26]. На жаль, докладніших даних про те, чи розпочалася запланована експедиція та які її результати (до початку радянсько-німецької війни 22 червня 1941 року вона мала тривати вже тиждень), нам не вдалося відшукати.

Зважаючи на активну науково-педагогічну діяльність кафедри фольклору й етнографії, а також плани щодо її реорганізації в окремий відділ, керівництво кафедри клопотало про збільшення кількості хоча б науково-допоміжних працівників. Тому на початку 1941 року для неї виділили ще одну ставку лаборанта¹. Цю посаду 15 березня 1941 року обійняв **Антін Будзан** (фото 38) [8, арк. 4 зв.]. Цей відомий у майбутньому український мистецтвознавець та етнограф, чоловік учениці А. Фішера Катерини Матейко, народився 27 серпня 1911 року у селі Лозівка (нині Підволочиського району Тернопільської області) у селянській родині. Початкову освіту здобув у Лозівці, в 1923 році вступив до Тернопільської державної української гімназії. Як згодом А. Будзан писав у своєму життєписі, в 1930 році “польська влада гімназію закрила і тому матуру здав у Львові”. У вільний від навчання час він збирав етнографічні матеріали, зокрема про весільну обрядовість подолян. Упродовж 1933–1939 років навчався у Львівській греко-католицькій духовній семінарії та на теологічному й філософському факультетах Богословської академії (згодом, 5 січня 1945 року його висвятив на священника митрополит Йосиф Сліпий). Водночас А. Будзан працював у музейних установах Наукового товариства імені Шевченка, брав участь в очолені археологом Ярославом Пастернаком

експедиції кафедри фольклору й етнографії у селах Мерва та Кутрів і місті Берестечко Горохівського району Волинської області в липні 2010 року провели польові дослідження народної культури волинян учасники етнографічно-фольклористичної експедиції кафедр етнології та української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка.

¹ Проте, як бачимо, в наступному навчальному році керівництво університету планувало вже скоротити її.

розкопках князівського Галича. В 1930-х роках А. Будзан навчався також на гуманітарному факультеті Університету Яна Казимира у Львові, де 14 червня 1939 року захистив магістерську роботу з етнографії та етнології на тему “Монографія села Лозівка Збараського повіту” (“Monografia wieści Lozówka pow. Zbaraż”). Після приєднання Західної України до УРСР він вступив на історичний факультет Львівського університету; через рік, у зв’язку зі скороченням стипендій, перевівся на заочне відділення, почавши працювати співробітником музею Богословської академії (згодом цей музей було приєднано до Національного музею у Львові). Після закінчення нацистської окупації Львова А. Будзан перейшов на постійну роботу до Львівського державного музею художньої промисловості (згодом – Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР у Львові) [27, с. 429–430].

Під час нацистської окупації Львівський університет не діяв. Загалом, у цей період навчальний заклад зазнав величезних матеріальних й особливо – людських втрат. У ніч з 3 на 4 липня 1941 року нацисти розстріляли близько 70 осіб, зокрема колишніх викладачів Львівського університету [17]. У списку вчених, які підлягали розстрілу, був й А. Фішер, проте тоді йому пощастило уникнути смерті [18]. Зважаючи на відсутність засобів до існування, голод і погіршення стану здоров’я, А. Фішер погодився на “наукову допомогу” львівській філії “Інституту для німецької роботи на Сході”, який діяв упродовж 1941–1944 років¹ [30, с. 131–132]. А. Фішер помер 22 грудня 1943 року у Львові, похований на Личаківському цвинтарі в родинному гробівці [20, с. 574].

За спогадами Ф. Колесси, під час “протиєврейської «акції»” нацисти убили Г. Перльса (разом з дружиною та двома доньками). На жаль, точної дати смерті Г. Перльса Ф. Колесса не вказав. Припускаємо, що це трапилося у 1942 або 1943 році [22, с. 51]. Подальшу долю Я. Нестюк після червня 1941 року встановити не вдалося.

У серпні 1944 року Львівський державний університет імені Івана Франка відновив роботу. Розпочала підготовку до нового навчального року і його кафедра фольклору й етнографії. Проте з її довоєнних працівників залишився тільки професор Ф. Колесса². В 1944/1945

¹ Найімовірніше, це рішення далось А. Фішеру надзвичайно важко, адже він мав єврейські корені.

² З 10 серпня 1944 року по 8 вересня 1946 року він був виконувачем обов’язків завідувача, а з 8 вересня 1946 року – завідувачем кафедри фольклору й етнографії [13, арк. 5, 32, 35]. Згідно з наказом ч. 27 від 29 серпня 1944 року, на час перебування виконувача обов’язків ректора Львівського університету Миколи Паше-Озерського у службовому відрядження в Києві (з 29 серпня до 8 вересня), обов’язки ректора університету тимчасово виконував Ф. Колесса [15, арк. 30, 33].

навчальному році він читав студентам лекції з українського фольклору, а також проводив науковий семінар (теми: “Історія української етнографії”, “Український фольклор західних областей УРСР”, “Періодизація української народної поезії”, “Вітчизняна війна і фольклор”) [19, с. 22]. Однак, через погіршення стану здоров’я викладати в університеті Ф. Колесі ставало все важче. Так, 10 травня 1945 року він писав ректору Львівського університету Іванові Білякевичу (Белякевичу): “Уродився 17.VII.1871 р., отже закінчується 74-й рік життя. На становищі гімназійного учителя вислужив я 35 літ. По причині лихого стану здоров’я був перенесений на емеритуру з днем 31.VIII.1929 р. На основі моєї довголітньої наукової праці Академія Наук УРСР в Києві іменувала мене своїм дійсним членом ухвалою від 29.VI.1929 р. Я працював далі в ділянках українського літературознавства й фольклористики та оголосив друком цілий ряд праць із того обсягу. Однак наслідком перевантаження працею на трьох керівних становищах (університет, Академія Наук, Львівський Державний Етнографічний Музей) та тяжкої хвороби серця [...] стан мого здоров’я погіршився так дуже, що я приневолений прохати про повне звільнення мене від обов’язків професора університету, яких я не всилі уже довше сповняти. З огляду на мою старість, великий стаж моєї педагогічної й наукової праці, мої чималі заслуги для української науки, й особливо з уваги на загрозливий стан мого здоров’я прошу не зволікати з моїм звільненням, щоби не було за пізно”¹ [13, арк. 7–7 зв.]. Зважаючи на це, І. Білякевич у наказі ч. 65 від 24 травня 1945 року вказав: “З огляду на стан здоров’я та перевантаж[ення] звільнити академіка Колесу Ф. М. від викладів, залишивши його кер[івником] каф[едри] та аспірантури” [13, арк. 8].

Ще в 1944 році на кафедрі фольклору й етнографії розпочали працювати виконувач обов’язків доцента Ян (Іван) Кухта та лаборант Лідія Козакевич².

До 1939 року Я. Кухта, як уже згадувалося, був асистентом-волонтером Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові, належав до Львівської етнологічної школи А. Фішера.

Ян (Іван) Кухта (фото 39) народився 5 серпня 1900 року у Львові. З причини загибелі батька на початку Першої світової війни, з 1914

¹ Тут і далі цитати з архівних документів наведено в оригінальній редакції, без втручання у стилістику та орфографію.

² У параграфі 12 наказу ч. 29 в. о. ректора Львівського державного університету імені Івана Франка М. Паше-Озерського від 8 вересня 1944 року вказано: “Перевести секретаря господарської частини т. Козакевич Лідію В. на роботу т. в. о. лаборанта кафедри фольклору з днем 10.9.1944 р. з зарплатою за кошторисом. Підстава: заява” [15, арк. 33].

року змушений був працювати для утримання сім'ї. Закінчив з відзнакою ІV державну гімназію у Львові (1918), навчався на філософських факультетах Віденського (1922–1923), Львівського (1923–1925; закінчив уже гуманітарний факультет) та Ягеллонського (1928–1929) університетів; у 1928 році здобув ступінь магістра педагогіки та психології, а в 1929 році – доктора філософії з етнології. У 1920–1930-х роках Я. Кухта працював у системі гімназійної та вищої освіти, а впродовж 1930-х – першої половини 1940-х років він обіймав посаду директора Державної педагогічної бібліотеки Кураторії львівської шкільної округи (у 1934–1939 роках – Державна центральна педагогічна бібліотека, з 1939 року – Державна центральна педагогічна бібліотека Інституту вдосконалення учителів у Львові). У 1940 році, а також у 1944–1945 роках Я. Кухта працював учителем української мови у львівських ІV міській гімназії та середній школі № 10 [12, арк. 4–4 зв., 5 зв.–7, 11–13; 23, с. 699–700].

З 27 вересня по 30 листопада 1944 року Я. Кухта виконував обов'язки доцента, а з 30 листопада 1944 року обійняв посаду старшого викладача кафедри фольклору й етнографії; у 1945 році він знову числився її доцентом [12, арк. 3, 4 зв, 6, 8–9]. Так, 8 лютого 1945 року Ф. Колесса писав до ректора І. Білякевича: “Прошу залишити д[окто]ра Івана А. Кухту на посаді доцента фольклору й етнографії, тому що він конечно потрібний до викладів фольклору загально-європейського та російського. З огляду на свої наукові кваліфікації заслугує на це, бо є доктором етнології і як доцент ВУЗ-ів викладав шість літ. Крім цього має поважні друковані наукові праці з обсягу етнології і психології” [12, арк. 8].

Для студентів Львівського університету Я. Кухта викладав польський, загальноєвропейський (англійський, французький, німецький) та російський фольклор, читав курс етнографії (тобто більшість курсів, за які колись відповідав А. Фішер). На науковому семінарі кафедри він розглядав зі студентами “великі легенди людськості” (“Марко Проклятий, український Агасфер”, “Чорнокнижник Твардовський, польський Фауст”) [19, с. 22]. Саме остання тема була серед головних наукових зацікавлень ученого в міжвоєнний період: робота, на підставі якої Я. Кухті в 1929 році присвоєно ступінь доктора філософії з етнології, називалася “Краківський чорнокнижник XVI ст. пан Твардовський” (“Krakowski czarnoksiężnik XVI wieku Mistrz Twardowski”) [23, с. 699].

Наприкінці червня 1945 року про своє переведення на кафедру фольклору й етнографії розпочав клопотання Михайло Скорик.

Михайло Скорик (фото 40) народився 19 листопада 1895 року у селі Лука (нині село Озерне Самбірського району Львівської області) у сім'ї учителя Михайла Скорика. Закінчив гімназію у Самборі в 1914

році; у 1915–1918 роках служив в австрійській армії, з перервою на навчання на юридичному факультеті Ягеллонського університету (1915–1916). У 1920–1921 роках працював учителем приватної гімназії у селі Лука, а з 1921 року вивчав історію, географію та слов'янську філологію на філософському факультеті Віденського університету, який закінчив у 1923 році, захистивши тоді ж докторат (переатестований у Ягеллонському університеті 1924 року). У 1929 році у цьому ж вищому навчальному закладі Кракова склав іспит на посаду вчителя історії та української мови середніх шкіл. Упродовж 1924–1932 років М. Скорик викладав історію в українській жіночій приватній семінарії (з 1933 року – гімназії) у Самборі, а в 1932–1939 роках очолював цей навчальний заклад. Після перетворення гімназії у жовтні 1939 року на середню школу № 1 міста Самбора, М. Скорик залишився її директором (був на цій посаді до 15 червня 1941 року). Коли випала можливість обійняти посаду старшого наукового співробітника Львівського відділення Інституту фольклору та етнографії АН УРСР, він залишив педагогічну роботу. Проте через початок радянсько-німецької війни пропрацював в інституті лише декілька днів – з 16 по 22 червня 1941 року. Під час німецької окупації учений був учителем української гімназії у Львові, а з 1 серпня 1944 року знову обійняв посаду старшого наукового співробітника відділу фольклору Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. За сумісництвом він працював у Львівському університеті на кафедрі історії середніх віків: виконувач обов'язків завідувача та виконувач обов'язків доцента (8 серпня – 30 листопада 1944 року), старший викладач (30 листопада 1944 року – 15 вересня 1945 року) [11, арк. 1–27].

У заяві на ім'я ректора І. Білякевича, датованій 3 липня 1945 року, М. Скорик писав: “Прошу з початком навч[ального] року 1945/46 перевести мене з праці в Кафедрі Історії Середніх Віків ЛДУ на працю в Кафедрі Фольклору і Етнографії ЛДУ. Причини: Від 1941 р. працюю основно старшим науковим робітником Відділу Інституту Мистецтвознавства, Фольклору й Етнографії Філіалу Академії Наук УРСР у Львові – а з початком навч[ального] р[оку] 1944/45 я був призначений в. о. керівника [кафедри] Історії Середніх Віків та в. о. доцента цієї ж кафедри. Праця моя в двох різних напрямках була не скоординована. Через перенесення мене на працю в кафедрі Фольклору і Етнографії ЛДУ я буду мати змогу працювати з кращим успіхом в одному напрямі та співпрацювати зі студентами при збиранні фольклорно-етнографічних матеріалів, улаштуванні наукових експедицій, тощо” [11, арк. 13].

Того ж таки 3 липня 1945 року до І. Білякевича з письмовим проханням звернувся й Ф. Колеса: “Супроти того, що я по причині лихого стану могого здоров'я [...] не можу читати університетських лекцій

навіть із одного предмету (з обсягу української фольклористики) – і тому, що побіч д[окто]р[а] Івана Кухти потрібний конечно ще один доцент, щоби виповнити завдання кафедри Фольклору й Етнографії, передбачені лекційним планом нашого університету, я піддержую вповні прохання д[окто]р[а] Михайла Скорика, ст[аршого] наук[ового] робітника Інституту Мистецтвознавства, Фольклору й Етнографії Філіалу Академії Наук УРСР у Львові, щоби його приділити до Кафедри Фольклору й Етнографії Львівського Державного Університету ім. Івана Франка. За цим приділенням промовляють ось такі мотиви: Д[окто]р М. Скорик має за собою довголітню працю в ділянці етнографії і фольклористики, як організатор етнографічно-історичного музею в Самборі і співробітник наукового журналу “Літопис Бойківщини”; він визначився уже кількома науковими розвідками з обсягу етнографії і фольклористики та виготовляє нові поважні праці з тої ділянки і бажає в тому напрямку зосередити свої досліди. Годиться ще завважити, що наслідком спустошення, яке привела за собою війна, в теперішньому часі дуже тяжко приходиться підшукати іншого відповідного високо-кваліфікованого викладача з дисциплін, які репрезентує Кафедра Фольклору й Етнографії” [13, арк. 33].

Ще раз наголосимо, що в 1928 році М. Скорик став співзасновником товариства “Бойківщина” у Самборі, співорганізатором етнографічного музею товариства та його друкованого органу “Літопис Бойківщини”, на сторінках якого опублікував праці “Як записувати відомості про бойківські писанки (квєстiонар)” [26], “Бойківські писанки” [24], “Походження назви міста Самбора” [25] та інші.

Восени 1945 року Я. Кухта полишив викладання на кафедрі фольклору й етнографії й, швидше за все, емігрував до Польщі (принаймні липнем 1945 року відомості про нього обриваються) [23, 699–700]. Зважаючи на це, прохання Ф. Колесси про переведення М. Скорика на кафедру фольклору й етнографії було задоволене керівництвом Львівського університету, й з 15 вересня 1945 року М. Скорик приступив до виконання обов’язків доцента цієї кафедри, а у 1946 році був переведений на посаду старшого викладача [11, арк. 13; 19, с. 22].

Отже, в 1945/1946 навчальному році до професорсько-викладацького складу кафедри фольклору й етнографії належали лише Ф. Колесса та М. Скорик. Декан філологічного факультету про роботу цієї кафедри в той час звітував: “Лекції з фольклору цього року не читаються з уваги на відсутність їх в учбових планах. Академік Ф. Колесса мав річний хворобовий відпуск. Доцент Скорик працює на історичному факультеті, читаючи історіографію, методику викладання історії і проводить педпрактику з студентами”. Натомість у звіті філологічного факультету за 1946/1947 навчальний рік про кафедру фольклору й етно-

графії узагалі не згадано, а зазначено лише про роботу фольклорно-етнографічного гуртка під керівництвом М. Скорика [19, с. 22].

3 березня 1947 року обірвалося життя завідувача кафедри фольклору й етнографії Ф. Колесса [21, с. 633]. У виписці з наказу ч. 62 ректора І. Білякевича від 21 березня 1947 р. в канцелярському стилі (проте доволі цинічно) зазначалося: “Колессу Ф. М., зав[ідувача] кафедри фольклору і етнографії з 5/ПІ–47 р. викреслити з списків професорсько-викладовського складу в зв’язку з смертю” [13, арк. 36].

Смерть цього видатного науковця та українського патріота прискорила ліквідацію кафедри й згортання у Львівському державному університеті імені Івана Франка наукових досліджень у сферах фольклору та етнографії українців й інших етносів.

Радянська політика другої половини 1940-х – початку 1950-х років загалом і в УРСР зокрема відзначалася низкою організованих під керівництвом Йосифа Сталіна репресивних кампаній проти певних напрямів науки та культури. Найбільших нападів з боку влади в УРСР зазнали історія української літератури, музика та генетика, мовознавство, відбувалися кампанії й проти космополітизму та “українського буржуазного націоналізму”. У їхньому руслі йшло згортання досліджень з українського народознавства, і насамперед у західних областях України.

Після смерті Ф. Колесси М. Скорик залишився єдиним викладачем кафедри фольклору й етнографії Львівського університету. 3 червня 1947 року у заяві на ім’я декана філологічного факультету він писав: “В зв’язку з тим, що моя основна посада – в Академії Наук УРСР (Відділ Фольклору і Етнографії, посада – ст[арший] наук[овий] співр[обітник] і в. о. кер[івника] відділу), прошу перевести мене на півставки моєї посади у Львів[ському] Держ[авному] Університеті”. На підставі заяви, з 15 липня 1947 року М. Скорика перевели на півставки старшого викладача кафедри фольклору й етнографії [11, арк. 22–23].

Відомо, що 1 вересня 1947 року М. Скорик приступив до виконання своїх обов’язків на кафедрі фольклору й етнографії, а саме, згідно з розкладом, розпочав “виклади по укр[аїнському] фольклорі на I курсі філ[ологічного] фак[ультету]”. Проте вже наприкінці жовтня 1947 року він був звільнений з Львівського університету. У наказі № 330 ректора І. Білякевича зазначалося: “Скорик М. М. звільнений з 22/Х. ц[ього] р[оку] з посади ст[аршого] викладача кафедри фольклору й етнографії. Підстава: Рапорт декана і резолюція проректора по навч[альній] частині” [11, арк. 24–25, 27].

Цікаво, що в згаданому рапорті декана філологічного факультету вказано: “Просимо звільнити з посади ст[аршого] викладача каф[едри]

укр[аїнської] літератури Скорика Михайла Михайловича з 22.X.47 р. в зв'язку з виїздом з м. Львова”¹ [11, арк. 26].

Ця несвідома описка щодо кафедри, на якій працював М. Скорик, засвідчила фактичне перетікання дослідження проблематики, пов'язаної з українським фольклором, на кафедру української літератури, адже наприкінці жовтня 1947 року кафедру фольклору й етнографії Львівського університету закрили. Комплексне навчання і наукові дослідження з ділянок української етнографії (етнології) та фольклористики у Львівському державному університеті імені Івана Франка були згорнуті майже на 40 років – до 1988–1990 років.

Лише 1988 року, завдяки зусиллям декана історичного факультету професора Степана Макарчука до навчальної програми на цьому факультеті спершу було введено курс етнографії України, після чого кафедру історії УРСР реорганізовано в кафедру історії та етнографії України (у 1995 році кафедра історії та етнографії України була розділена на три окремі кафедри: давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін, новітньої історії України й етнології). У цей же час завдяки діяльності професора кафедри української літератури Теофіля Комаринця на філологічному факультеті 1990 року створено кафедру української фольклористики, нині – це кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси.

-
1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ). – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 194. – 82 арк.
 2. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 403. – 20 арк.
 3. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 404. – 58 арк.
 4. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 407. – 74 арк.
 5. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 408. – 37 арк.
 6. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 410. – 23 арк.
 7. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 412. – 39 арк.
 8. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 443. – 5 арк.
 9. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 541. – 7 арк.
 10. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 555. – 8 арк.

¹ Вже через два місяці (21 грудня) М. Скорика разом зі сім'єю вивезли на заслання до міста Анжеросудженська Кемеровської області РСФСР. Після повернення в 1957 році із заслання учений оселився в селі Дубина Сколівського району Львівської області. М. Скорик помер 5 березня 1981 року, похований на Янівському цвинтарі у Львові. Додамо, що як і син Філарета Колесси Микола Колесса, син Михайла Скорика – Мирослав Скорик став відомим українським композитором.

11. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1944–1949]. – Спр. 12. – 27 арк.
12. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1944–1949]. – Спр. 155. – 14 арк.
13. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1944–1949]. – Спр. 175. – 36 арк.
14. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. [1939–1941]. – Спр. 229. – 2 арк.
15. Архів ЛНУ. – Ф. Р-119. – Оп. 6. – Спр. 3. – 194 арк.
16. ДАЛО. – ф. 26. – Оп. 5. – Спр. 1956. – 167 арк.
17. *Боляновський Андрій*. Убивство польських учених у Львові в липні 1941 року : факти, міфи, розслідування / Андрій Боляновський. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 188 с.
18. Газетна стаття “Немецкие захватчики убили в Львове виднейших деятелей науки и искусства” // Фонди Музею історії Львівського національного університету імені Івана Франка.
19. *Івашків Василь, Марків Руслан*. Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті / Василь Івашків, Руслан Марків // Міфологія і фольклор. Загальноукраїнський науково-освітній журнал. – 2010. – № 3–4 (7). – Липень–грудень. – С. 18–26.
20. *Кирчів Роман*. Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера / Роман Кирчів // Народознавчі зошити. – 2011. – № 4. – С. 561–575.
21. *Колесса Ксеня*. Колесса Філарет Михайлович / Ксеня Колесса // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : у 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : *І. Вакарчук* (голова), *М. Лозинський* (заступник голови), *Р. Шуст* (заступник голови), *В. Качмар* (відповідальний секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 633.
22. *Колесса Філарет*. Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського / Філарет Колесса ; упорядкування, підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, покажчик *Ірини Коваль-Фучило*. – Київ : Логос, 2011. – 239 с.
23. *Надрага Марта*. Кухта Іван Андрійович / Марта Надрага // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : у 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : *І. Вакарчук* (голова), *М. Лозинський* (заступник голови), *Р. Шуст* (заступник голови), *В. Качмар* (відповідальний секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 699–700.
24. *Скорик Михайло*. Бойківські писанки / Михайло Скорик // Літопис Бойківщини. Записки присвячені дослідям історії, культурі й побуту бойківського племені. – 1934. – Ч. 4. – Рік IV. – С. 20–28.
25. *Скорик Михайло*. Походження назви міста Самбора / Михайло Скорик // Літопис Бойківщини. Записки присвячені дослідям історії, культурі й побуту бойківського племені. – 1935. – Ч. 5. – Рік V. – С. 40–50.

26. *Скорик Михайло*. Як записувати відомості про бойківські писанки (квестіонар) / Михайло Скорик // Літопис Бойківщини. Записки присвячені дослідям історії, культури й побуту бойківського племені. – 1933. – Ч. 2. – Рік III. – С. 61–64.
27. *Станкевич Михайло*. Антін Будзан: Широчінь інтересів дослідника / Михайло Станкевич // Народознавчі Зошити. – 1998. – № 4. – С. 429–430.
28. *Тарнавський Роман*. Етнології зі спеціальним оглядом етнографії польських земель кафедра / Роман Тарнавський // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : у 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : *І. Вакарчук* (голова), *М. Лозинський* (заступник голови), *Р. Шуст* (заступник голови), *В. Качмар* (відповідальний секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 483–484.
29. *Тарнавський Роман*. Етнологічний інститут (заклад) / Роман Тарнавський // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : у 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : *І. Вакарчук* (голова), *М. Лозинський* (заступник голови), *Р. Шуст* (заступник голови), *В. Качмар* (відповідальний секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 485.
30. *Draus Jan*. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. 1918–1946. Portret kresowej uczelni / Jan Draus. – Krakow : Księgarnia akademicka, 2007. – 328 s.
31. *Fischer Adam*. Zwyczaje pogrzebowe ludu Polskiego. Monografia etnologiczna / Adam Fischer. – Lwów : Nakładem Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1921. – 439 s.
32. Historia Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. – Режим доступу: http://www.ptl.info.pl/?page_id=102.
33. *Perls Henryk*. Wąż w wierzeniach ludu polskiego / Henryk Perls. – Lwów : Nakładem Drukarni Naukowej, 1937. – VIII + 117 s.
34. *Redzik Adam*. Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946 / Adam Redzik. – Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2006. – 432 s.

**CORPORATING OF THE DEPARTMENT OF FOLKLORE
AND ETHNOGRAPHY AT LVIV UNIVERSITY
UNDER THE GUIDANCE OF FILARET KOLESSA**

Roman TARNAVS'KYY

The survey deals with the process of formation of Folklore and Ethnography Department that functionated in Lviv University in 1939–1941 and 1944–1947.

Researching and training activities of professors and teachers and support staff are considered. The immediate origins of the Department of Folklore and Ethnography of the structural units of ethnological perspective, operating in Lviv University before its Sovietization are observed.

Key words: department, folklore studies, folklore, ethnology, ethnography, Ivan Franko University in Lviv, professor.

ФОРМИРОВАНИЕ КОЛЛЕКТИВА КАФЕДРЫ ФОЛЬКЛОРА И ЭТНОГРАФИИ ЛЬВОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ПОД РУКОВОДСТВОМ ФИЛАРЭТА КОЛЭССЫ

Роман ТАРНАВСКИЙ

Речь идет о формировании коллектива кафедры фольклора и этнографии, которая действовала во Львовском университете в 1939–1941 и 1944–1947 годах. Рассмотрено научно-учебную деятельность профессорско-преподавательского состава и научно-вспомогательных работников. Прослежено непосредственную связь кафедры фольклора и этнографии со структурными подразделениями этнологического направления, которые действовали во Львовском университете до его советизации.

Ключевые слова: кафедра, фольклористика, фольклор, этнология, этнография, Львовский государственный университет имени Ивана Франко, профессор.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.2012
Прийнята до друку 19.12.2012